The activities of the Institute of Applied Semiotics on the maintenance of the Tatar Language in IT

Dzhavdet Suleymanov

Academy of Science of the Republic of Tatarstan Kazan state university, Russia

<u>ips.antat.ru</u> <u>dvdt.slt@gmail.com</u>

Outlook

- > Introduction
- > Tatar localization of computer systems
- ➤ Linguistic resources and Soft tools for Tatar
- > Conclusion

- **TurkLang 2013 -** Astana, Kazakhstan, 3/10/2013 4/10/2013 "Artificial intelligence« Scientific-Research Institute L.N. Gumilyov Eurasian National University
- **TurkLang 2014 -** Istanbul, Turkey, 6/11/2014 7/11/2014

 Technical University of Istanbul (ITU)

 Faculty of Computer Engineering and Informatics
- **TurkLang 2015 -** Kazan, Tatarstan, Russia, 17/09/2015 -19/09/2015

 Tatarstan Academy of Sciences

Research Institute of Applied Semiotics

Kazan Federal University

Institute of Philology and Intercultural Communication Institute of Computational Mathematics and Information Technologies The Higher Institute for Information Technology and Information Systems

- **TurkLang 2016 -** Bishkek, Kyrgyzstan, 24/08/2016 26/08/2016 Kyrgyz State Technical University after I. Razzakov
- **TurkLang 2017 -** Kazan, Tatarstan, Russia, 17/09/2015 -19/09/2015

Tatarstan Academy of Sciences

Research Institute of Applied Semiotics

Kazan Federal University

The Higher Institute for Information Technology and Information Systems Institute of Computational Mathematics and Information Technologies

Tatars dispersed people

About 2 mln of Tatars live in Tatarstan (30%)

About 5.3 mln – in Russia

About 1 mln - abroad

- ☐ The supporting the Tatar language in computer technologies has begun for over 25 years ago
- ☐ In 1994, the state program on "Preservation, study and development of languages of the peoples of the Republic of Tatarstan" was adopted
- ☐ Today its forth version is in active progress (2014-2020: 1 mlrd. rub.)

The Institute of Applied Semiotics of TAS (2009) (Joint scientific Lab of AI KSU and TAS, 1993-2009) <u>ips.antat.ru</u>

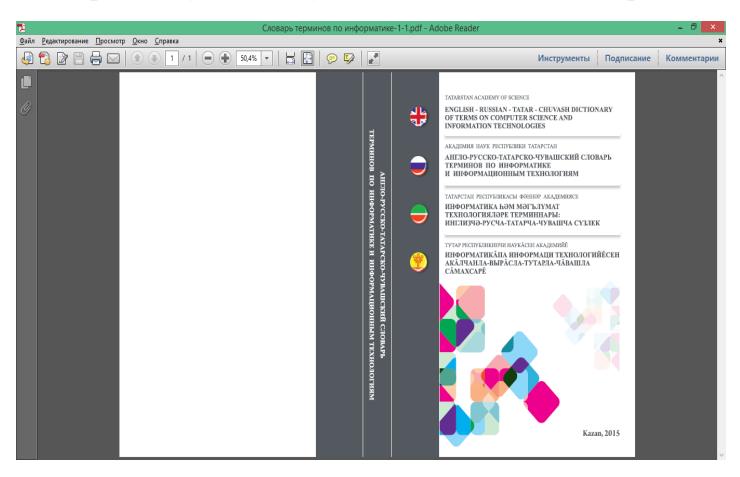
Research and development are carried out in two main directions:

- ☐ Tatar localization of the information and communication technologies ("Tatar language within IT")
- ☐ The development and adaptation of information technologies for Tatar language (Linguistic resources and Soft tools)

- ☐ Tatar localization includes a providing next possibilities:
 - to read, edit and print Tatar texts
 - to accumulate and exchange of information in the Tatar language
 - to communicate with the computer systems in the Tatar language (Man-machine Interface)
- ☐ The most important aspects:
 - the development of standards for the use of the Tatar language in cyberspace
 - developing and implementing a system of Tatar terms and concepts in Computer science and Information technology
- ☐ The Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Tatarstan "On the standards for encoding of the Tatar alphabet characters for computer

applications" № 1026, December 9, 1996.

The explanatory dictionary of Tatar Terms and Concepts

Mobile Systems

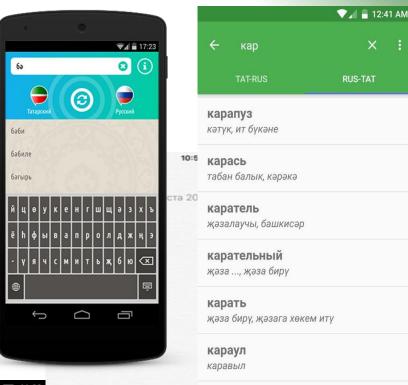
- Tatar keyboard for iOS
 - ✓ 12,000 downloading
 - ✓ 3 different keyboard layout
- A refreshed dictionary of used vocabulary
- Russian-Tatar-Russian dictionary for Android
- > Site with demo for speech products
- Dictionary of IT terms for iOS
 - ✓ 2,700 downloading
 - ✓ description of English terms in Russian, Tatar and Chuvash languages
 - \checkmark more 5,500 terms

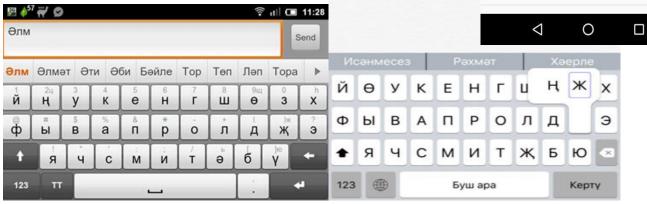
TatDict (Ru)
more 60,000 words
Predictive text input
Modern mobile systems
(iOS 7, Android 4+,
WR 8.0 - 8.1)

Appstore, Google Play, Windows Phone Marketplace

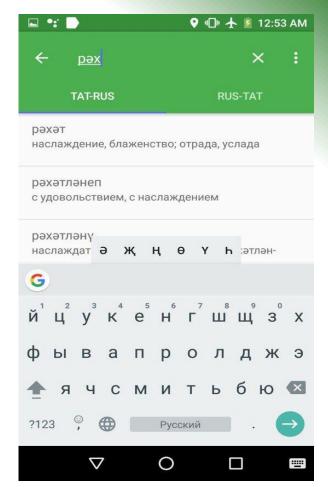

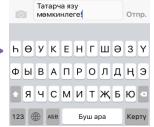

более 10 000 скачиваний

- 1. Tatar localization of the **Sailfish OS** http://mic.tatarstan.ru/rus/index.htm/news/948912.htm

 Jointly with the company "Open mobile platform"
- 2. Maintenance of Tatar version of the mobile application "Portal of State and Municipal Services of the Tatarstan Republic" https://uslugi.tatarstan.ru/start/mobile-apps

 Jointly with the Ministry of Informatization and Communication of the TR
- 3. Tatar keyboard layout for **macOS**http://tatsoft.tatar/ru/portfolio-item/tatarskaya-klaviatura-dlya-macos/
- 4. Maintenance of the **portal of localized versions** of software products http://tatsoft.tatar
- 5. Tatar keyboard layout (Latin) for **OS Android**https://play.google.com/store/apps/details?id=ru.antat.latin_tatar_keyboard&hl=ru

Microsoft OS Windows XP, Windows Vista, Windows7, Windows 8, Windows10 and Office applications

Developed and translated:

Terminology: 5000 new Terms and Concepts

Interface and Help-files: ~ 800 000 wordforms

- □ Tatar National Corpus "Tugan Tel" (TNC) http://tugantel.tatar/
 The total volume of the annotated corpus 128 million word forms.

 TNC includes also a search platform, a software package for the linguistic statistical study of the Language Corpus and the DataBase.
- Socio-Political Subcorpus http://tugantel.tatar/corpus/op/
 The volume of the subcorpus more than 10 million words forms.
- Russian-Tatar parallel text collection in socio-political domain http://tugantel.tatar/corpus/op/parallel/
 The volume of the subcorpus more than 1 million words forms.
- □ Collection of Tatar scientific texts

The volume of the subcorpus - more than 6 million words forms.

☐ The corpus	of Russian-	Tatar parallel	texts
--------------	-------------	----------------	-------

The volume of the Corpus - more than 45 million word forms.

☐ Corpus of aligned Russian-Tatar texts

The volume of the Corpus - more than 30 million word forms.

□ Bilingual (Russian-Tatar) specialized Dictionaries of surnames, names, patronymics, states, subjects of the Russian Federation, regions of the Tatarstan Republic, populated areas, citizenship, nationalities

The total volume of the Dictionaries - more than 70,000 vocabulary pairs.

☐ Bilingual (Russian-Tatar) dictionaries by parts of speech

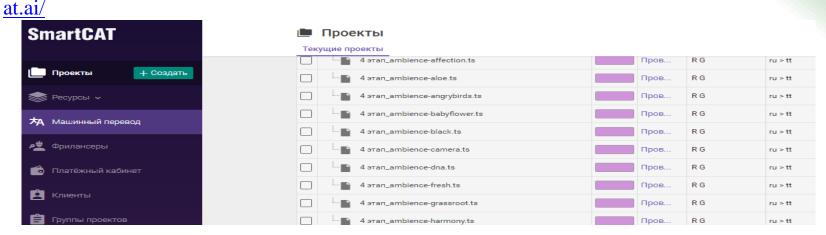
The total volume of the Dictionaries - more than 25,000 vocabulary pairs.

http://tugantel.tatar

Вафа Галиев 1912 елның 23 маенда Ырынбур өлкәсе Чаганлы авылында дөньяга килгән.

Поиск по слову	УГАН ТЕЛ Тат главная Поиск Публикации кальный корпус татарокого языка Eng	Войт	и	Слово или фраза	Неточный	Q
Результаты поиска 21. Чынбарлык ничеграк тора, моны эшен югалтканнарга, фабрика-заводларын япканнарга һәм гомуман килачакка өмет белан карамаганнардан сорарга кирак 22. Ягъни жекүматлар үз экономикаларын IMF тагълиматына күра алып барырга мажбүр булла 23. Ул Төркиянең бурычын артыру жисабына булса да, халыкны вакытлыча төрле субсидиялар белан канагатъландерерга тели 24. Француз газетасы "Le Monde" иса "Төркия горурлыгыннан ваз кичеп, Халыкара Валюта фондына меражагать итарга тиеш, ченки ил палакатка таба бара" дип язды 25. британиянең экономика газтеасы "Financial Times" иса Кеньяк африка белан Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илларнең IMF-дан кредит алу өчен киракле талалларне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшлар министрлыгының "чирмешан" муниципальара бүлеге (чирмешан һәм Яңа Чишма районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең теп күрсэткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, а аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димак, килачакта оператив-жезмат эшчәнлеген яхшырту естенда тырышыбрак эшларга тиеш булачаклар, дип хәбәр ита "Безнең чирмешан" газетасы 28. үткән елда 118 жинаять тикшерелган, шуларның 100 е судка жибәрелган .	оиск по слову					⊕
21. Чынбарлык ничегрәк тора, моны эшен югалтканнарга, фабрика-заводларын япканнарга һәм гомумән киләчәккә өмет белән карамаганнардан сорарга кирәк 22. Ягъни хөкүмәтләр үз экономикаларын IMF тәгълиматына күрә алып барырга мәҗбүр булла 23. Ул Төркиянең бурычын артыру хисабына булса да, халыкны вакытлыча төрле субсидияләр белән канагатъләндерергә тели 24. Француз газетасы "Le Monde" исә "Төркия горурлыгыннан ваз кичеп, Халыкара Валюта фондына мөрәҗәгатъ итәргә тиеш, чөнки ил һәлакәткә таба бара" дип язды 25. британиянең экономика газтеасы "Financial Times" исә Көньяк африка белән Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илләрнең IMF-дән кредит алу өчен кирәкле таләпләрне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшләр министрлыгының "чирмешән" муниципальара бүлеге (чирмешән һәм Яңа Чишмә районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең төп күрсәткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак эшләргә тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы		9	N,DIR		Опции ▼	Поиск
22. Ягъни хөкүмәтләр үз экономикаларын IMF тәгълиматына күрә алып барырга мәҗбүр булла 23. Ул Төркиянең бурычын артыру хисабына булса да, халыкны вакытлыча төрле субсидияләр белән канәгатьләндерергә тели 24. Француз газетасы "Le Monde" исә "Төркия горурлыгыннан ваз кичеп, Халыкара Валюта фондына мөрәҗәгать итәргә тиеш, чөнки ил һәлакәткә таба бара" дип язды 25. британиянең экономика газтеасы "Financial Times" исә Көньяк африка белән Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илләрнең IMF-дән кредит алу өчен кирәкле таләпләрне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшләр министрлыгының "чирмешән" муниципальара бүлеге (чирмешән һәм Яңа Чишмә районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең төп күрсәткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак зшләргә тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы	езультаты поиска		Количество р	езультатов: 2046000 (447	3106), поиск занял 0	.003 ce
23. Ул Төркиянең бурычын артыру хисабына булса да, халыкны вакытлыча төрле субсидиялар белан канагатьландерерга тели 24. Француз газетасы "Le Monde" иса "Төркия горурлыгыннан ваз кичеп, Халыкара Валюта фондына мөрәҗагать итәргә тиеш, чөнки ил һәлакәткә таба бара" дип язды 25. британиянең экономика газтеасы "Financial Times" иса Көньяк африка белан Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илларнең IMF-дән кредит алу өчен кирәкле талапларне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшләр министрлыгының "чирмешән" муниципальара бүлеге (чирмешән һәм Яңа Чишмә районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең төп күрсәткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак эшләргә тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы 28. үткән елда 118 җинаять тикшерелгән, шуларның 100 е судка җибәрелгән	21. Чынбарлык ничегрәк тора, моны эшен югалтканнарга, фабрика-з	аводлары	н япканнарга һәм гомумән <mark>киләчәккә</mark> өмет белән	карамаганнардан сора	арга кирәк	
24. Француз газетасы "Le Monde" исә "Төркия горурлыгыннан ваз кичеп, Халыкара Валюта фондына мөрәҗәгать итәргә тиеш, ченки ил hәлакәткә таба бара" дип язды 25. британиянең экономика газтеасы "Financial Times" исә Көньяк африка белән Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илләрнең IMF-дән кредит алу өчен кирәкле таләпләрне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшләр министрлыгының "чирмешән" муниципальара бүлеге (чирмешән hәм Яңа Чишмә районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең төп күрсәткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак эшләргә тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы 28. үткән елда 118 жинаять тикшерелгән, шуларның 100 е судка жибәрелгән	22. Ягъни хөкүмәтләр үз экономикаларын IMF <mark>тәгълиматына</mark> күрә ал	ып барыр	ога мәҗбүр булла			
25. британиянең экономика газтеасы "Financial Times" исә Көньяк африка белән Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илләрнең IMF-дән кредит алу өчен кирәкле таләпләрне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшләр министрлыгының "чирмешән" муниципальара бүлеге (чирмешән һәм Яңа Чишмә районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең төп күрсәткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак эшләргә тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы 28. үткән елда 118 жинаять тикшерелгән, шуларның 100 е судка жибәрелгән	23. Ул Төркиянең бурычын артыру <mark>хисабына</mark> булса да, халыкны вакь	ітлыча төр	оле субсидияләр белән канәгатьләндерергә тели.			
таләпләрне тормышка ашыруның кыен булуы турында яза 26. Россия Эчке эшләр министрлыгының "чирмешән" муниципальара бүлеге (чирмешән һәм Яңа Чишмә районнары) 2012 елдагы эшчәнлекнең төп күрсәткечләре буенча икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы урынга чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак эшләргә тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы 28. үткән елда 118 жинаять тикшерелгән, шуларның 100 е судка жибәрелгән	24. Француз газетасы "Le Monde" исә "Төркия горурлыгыннан ваз кич	іеп, Халык	кара Валюта <mark>фондына</mark> мөрәҗәгать итәргә тиеш, ч	энки ил <mark>һәлакәткә</mark> таба	бара" дип язды	
икенче категорияле 15 бүлек арасында алтынчы <mark>урынга</mark> чыкты, ә аннан алдагы ел йомгаклары буенча икенче иде 27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә тырышыбрак <mark>эшләргә</mark> тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Безнең чирмешән" газетасы 28. үткән елда 118 жинаять тикшерелгән, шуларның 100 е судка жибәрелгән	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	рика белә	эн Төркия кебек зур чит ил бурычлары булган илл	әрнең IMF-дән кредит а.	лу өчен кирәкле	
28. үткән елда 118 жинаять тикшерелгән, шуларның 100 е <mark>судка</mark> жибәрелгән				ъі эшчәнлекнең төп күр	осәткечләре буенча	3
	27. Димәк, киләчәктә оператив-хезмәт эшчәнлеген яхшырту өстендә	тырышыб	брак <mark>эшләргә</mark> тиеш булачаклар, дип хәбәр итә "Без	знең чирмешән" газетас	оы	
29. Полиция хезмәткәрләре 640 административ беркетмә төзегәннәр, бу алдагы <mark>елга</mark> караганда 191 гә азрак	28. үткән елда 118 җинаять тикшерелгән, шуларның 100 е <mark>судка</mark> җиб	эрелгән				
	29. Полиция хезмәткәрләре 640 административ беркетмә төзегәннәр	, бу алдаг	ы <mark>елга</mark> караганда 191 гә азрак			

The support system of professional translation SmartCAT https://www.smartc

Open Internet service with the Russian-Tatar machine translation system: https://translate.yandex.ru/

Cooperation

- Cooperation with **Yandex Company** on the development of the system of Tatar-Russian machine translation: https://translate.yandex.ru/
- > The following resources are prepared and transferred to Yandex:
 - **✓ Russian-Tatar parallel corpus the volume of 17,6 million word forms**
 - **✓** Tatar texts the volume of 40 million word forms
 - ✓ Module of the Tatar morphological analysis
- Cooperation with the ABBYY LS Company on
 - **✓** maintenance of the system for professional translation SmartCAT
 - **✓** development of the Linguistic resources for MT

FineReader

FR 4.0 Tatar

Software for the Tatar language

Lingvo 12 Turkish

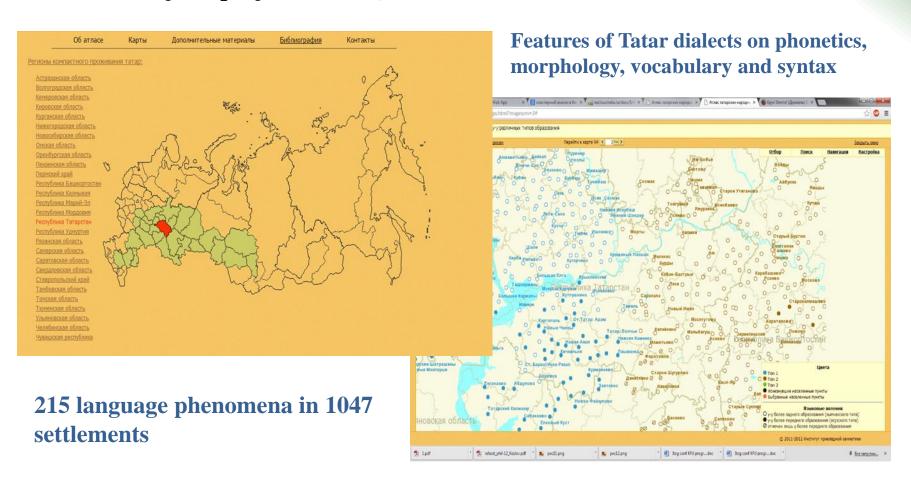

Lingvo x3 Tatar ...

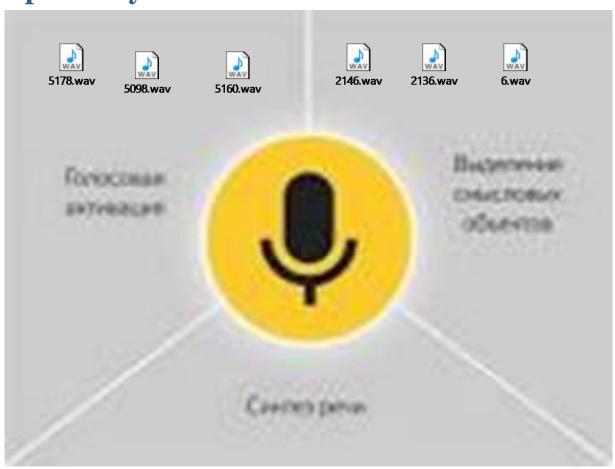
- > more 20 languages
- > more 200 dictionaries

The electronic version of the Atlas of the Tatar dialects of the Volga, Ural regions and Siberia (joint project: IPSAN, IALI and KFU) /atlas.antat.ru.

Speech technologies

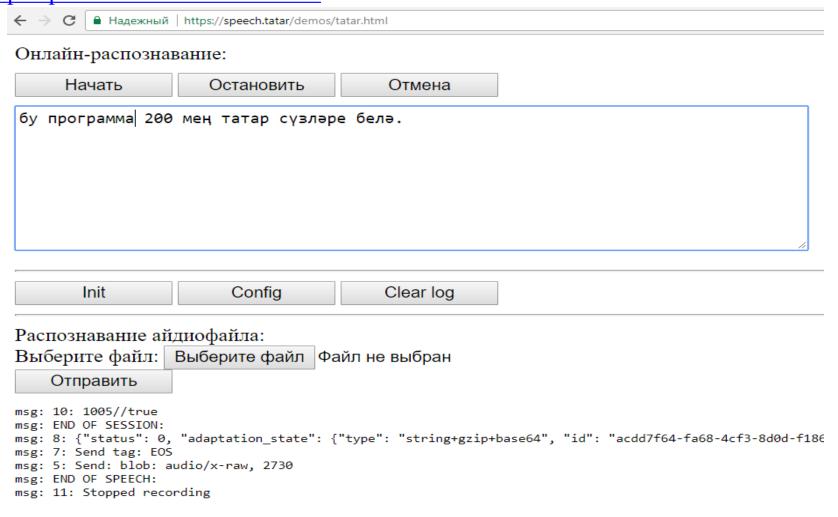
Speech Synthesizer

Speech technologies

Speech Recognizer

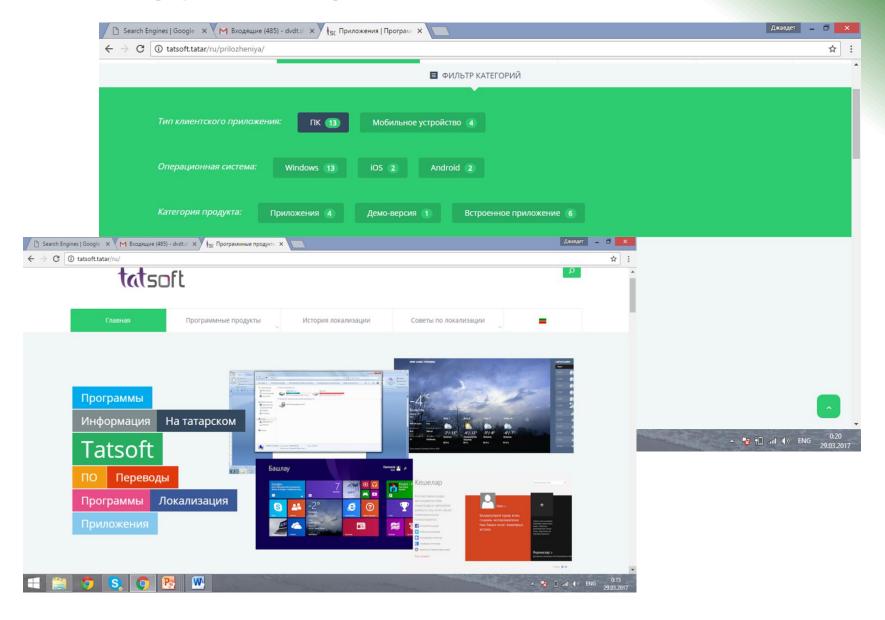
Web version of the Tatar Speech Recognizer (based on deep neural networks). http://speech.tatar/demos/tatar.html.

Speech technologies

Speech corpus				
#speakers	441			
Duration	78:51:52			
Spontaneous speech*	5:19:33			

Cooperation with the **Youth Fond "Selet" of Tatarstan** on the development of the speech base for Tatar speech synthesizer and recognizer

Tatar Morphological Analyzer

Technical parameters	PC-KIMMO (1997)	HFST(2014)
Morphotactical Rules	49	49
Phonological Rules	42	55
Vocabulary	26500	28000
Processing Speed	~500-1000 (words per second)	~5000-20000 (words per second)
Coverage (Recall)	80-85%	93-95%
Alphabet	Latin	Cyrillic
Programming Language	C/C++ and Delphi	C/C++ and Python
Has API	No	Yes
Interface as:	Desktop Application	Web Application

- \triangleright Completeness of the system 93-95%
- Used in «Tugan Tel» Tatar National corpus annotation
- ➤ Used in Yandex Russian-Tatar machine translation system
- Demo is available: <u>tatmorphan.pythonanywhere.com</u>

Multifunctional model of Turkic Morphems

Language independent part

Relational-situational model-

RSM

Language dependent part

Linguistic aspects of the model

- 1. Identificational aspect
- 2. Morphonological aspect
- 3. Morphological aspect
- 4. Syntactical aspect
- 5. Semantic aspect

The model of language morpheme L1 (Tatar) - MML1:

The model of root morpheme.

The model of affixal morpheme.

The model of language morpheme L2 (Kazakh) – MML2:

The model of root morpheme.

The model of affixal morpheme.

The model of language morpheme LN (Kyrgyz) - MMLN:

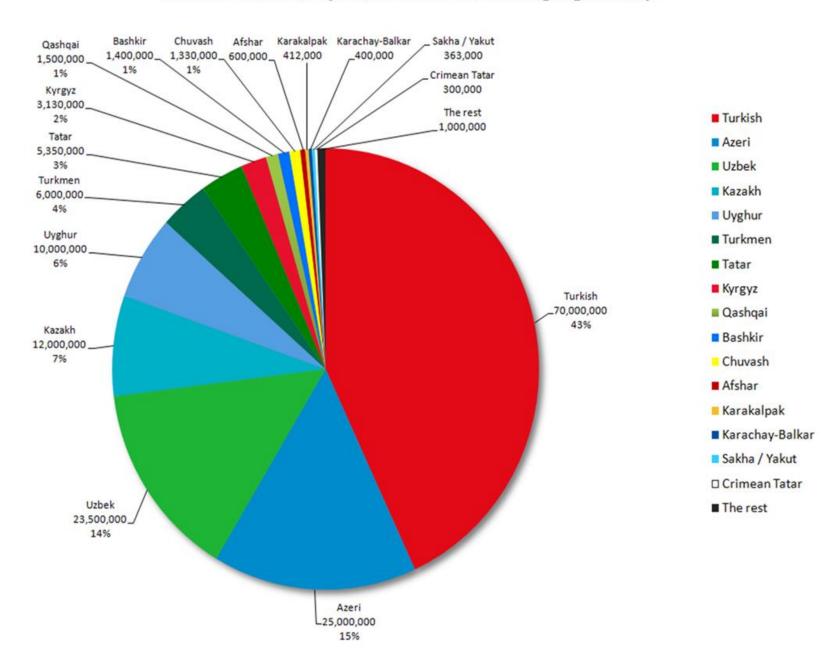
The model of root morpheme.

The model of affixal morpheme.

Conclusion

- ☐ A software toolkit for the Tatar language has been developed. The Tatar SoftToolkit provides:
- accumulation, storing up, processing, receiving and sending of information in the Tatar language
- ➤ for ordinary users communication in social networks and solving problems in the Internet space; using mobile devices, computers in the Tatar-speaking environment
- For scientists and specialists the use of information technology for the preservation, scientific study and development of the Tatar language
- > teaching the Tatar language and teaching subjects in the Tatar language

Number of Native Speakers in the Turkic Language Family

Conclusion: Integration is necessary

■ Development of the general TurkLang portal

- access to common linguistic resources dictionaries, thesauruses, ontologies, electronic Corpuses, multilingual electronic databases
- > exchange of software tools, technologies and applied programs
- exchange of information on research, development and implementation of computer processing of Turkic languages
- exchange of publications scientific articles, collections of proceedings, monographs
- development and implementation of joint software products (MT, search syst em, unified electronic Corpus of Turkic languages)

Autumn in Kazan Enjoy your stay in Kazan

